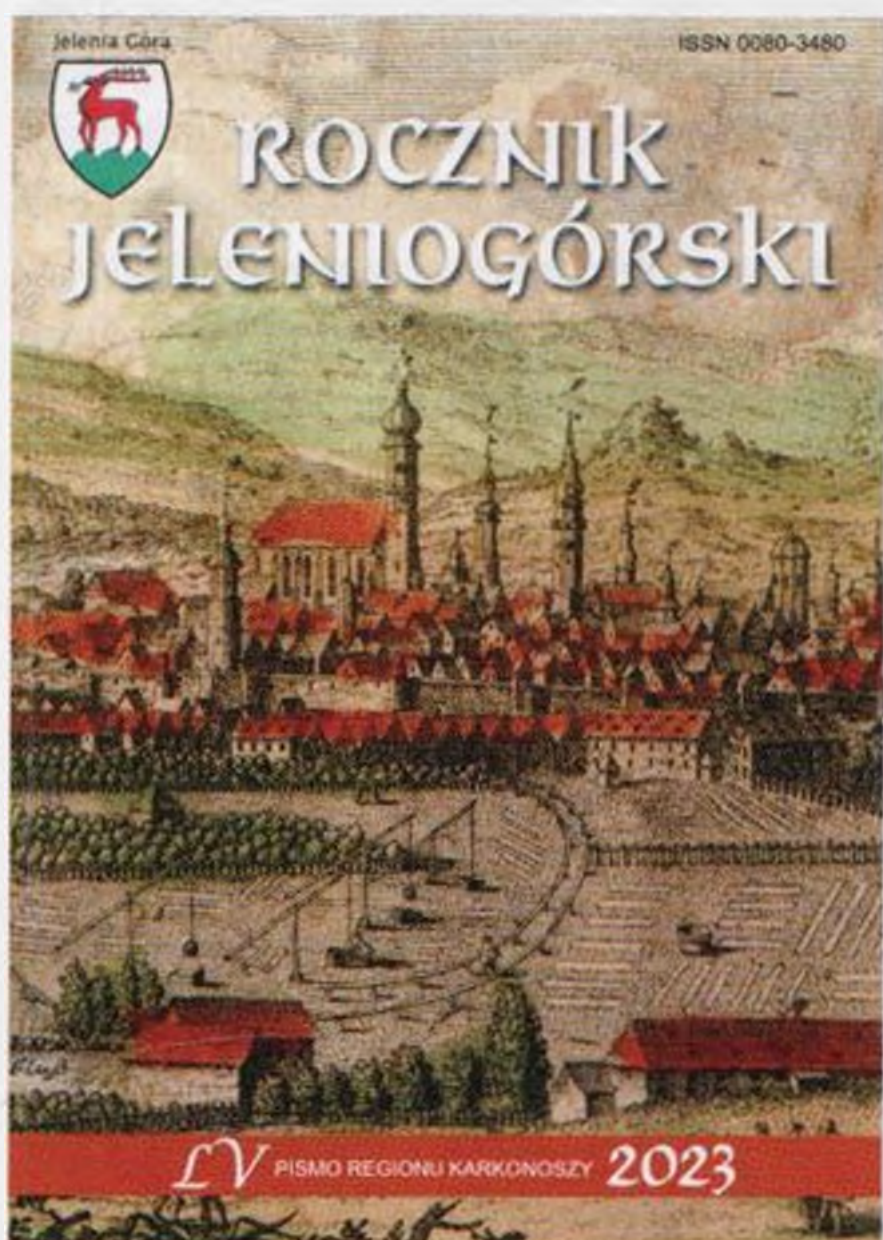

LITERATURA

[The page contains faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side.]

Rocznik Jeleniogórski: Pismo regionu Kar-konoszy. Roč. 55. Jelenia Góra: Towa-rzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry, 2023, 369 s.

Otevíráme další, již 55. svazek vlastivědného sborníku, vycházejícího s malou přestávkou dlouhých šedesát let. Pauzu způsobily společenské změny počátkem 90. let, kdy vydavatel – Společnost přátel Jelení Hory – pozbyl všechny dosavadní podporovatele. Díky pochopení města a vojvodství Jelení Hora, po roce 1998 Státního archivu ve Vratislavi a dalších institucí, se podařilo vydavatelskou krizi překonat. V roce 2023 byl 54. svazek oceněn v 8. mezinárodní soutěži jako nejlepší publikace o horách a v listopadu téhož roku obdržel redaktor sborníku a předseda Společnosti přátel Jelení Hory Mgr. Ivo Łaborewicz z rukou prezidenta Polské republiky Andrzeje Dudy Cenu „Pro společné dobro“ v kategorii Člověk – lídr. K oběma významným oceněním nyní již Dr. Ivo Łaborewiczovi co nejsrdečněji blahopřejeme.

V oddíle *Články a studie* přináší sborník osm příspěvků, v *Materiálech a prame-nech* rovněž osm, dále devět zpráv, šest nekrologů, čtyři recenze a v závěru obvyklou kroniku Jelení Hory za minulý rok. Zastavíme se alespoň u některých z nich, které z nějakého důvodu vzbudily recenzentův zájem.

To se týká již prvního příspěvku Marka Obrębalského, s názvem *Jelenia Góra – 25 lat po utracie statusu stolicy województwa* (Jelení Hora – 25 let po ztrátě statutu hlavního města vojvodství, s. 15–36). Jelení Hora byla od roku 1975 vojvodským městem (wojewódzkim), pod sebou měla čtyřicet obcí. Při správní reorganizaci byl v roce 1998 zaveden trojstupňový systém územního řízení a Jelení Hora se stala jen městem okresním (powiatowym). Autor po 25 letech hodnotí tuto reformu nejen z hlediska ztráty administrativní prestiže, ale zvláště s ohledem na útlum rozvoje města. Proces centralizace zlikvidoval mnoho institucí veřejné správy. To mělo neblahý dopad na rapidní pokles obyvatelstva Jelení Hory, a to z 93 901 v roce 1998 na 75 794 roku 2022, tedy dosud o 18 tisíc obyvatel. Vedle zmenšení přirozeného přírůstku obyvatel byl důsledkem odchod zejména mládeže, osob s vyšším vzděláním, s větší kreativitou a inovačními znalostmi. Zhoršila se tak věková struktura města v neprospěch osob v produktivním věku (81 neproduktivních osob na 100 produktivních; v roce 2022 bylo 30,4 % v poproduktivním věku a 14,2 % osob ve věku předproduktivním). Na konci 90. let byl ve městě významný textilní, chemický, strojní a sklářský průmysl, rozvinutý sektor služeb a státní správy, kulturních, turistických, osvětových a školních institucí. Ztráta prestiže, atraktivity a konkurenceschopnosti měla podle autora zásadní dopad na počty za-

městnanců i strukturu pracovního trhu. Zhoršila se zámožnost města a poměr investičních výdajů k celkovým výdajům. Tyto závěry by jistě bylo zajímavé porovnat s dopady správních reforem v naší republice.

Wojciech Brzezowski v rozsáhlejším příspěvku *Jeleniogórski dom mieszkalny w okresie baroku* (Obytný dům v Jelení Hoře v období baroka, s. 37–62) na základě písemných pramenů, plánové dokumentace a předválečných fotografií dokumentuje obrovské ztráty architektonického dědictví, způsobené nikoliv druhou světovou válkou, která Jelení Horu prakticky nepoškodila, ale následným obdobím nezájmu nových obyvatel o stav domů, což pak v 60. letech vedlo k jejich demolici a kompletní výstavbě městského centra v rádobě starém duchu; nedošlo ani k systematické dokumentaci zbouraných budov nebo k uchování aspoň zbytků fasádní výzdoby barokních a rokokových paláců. Autor bohužel neuvádí jména odpovědných činitelů té doby, kteří toto kulturní barbarství způsobili.

Arkadiusz Kuzio-Podrucki vytvořil důkladnou genealogickou stať *Koligacje i mariaże Zofii Schaffgotsch (1916–2008), ostatniej hrabianki z Cieplic Śląskich* (Spřízněnost a sňatky Žofie Schaffgotschové /1916–2008/, poslední hraběnky ze Slezských Teplic, s. 63–84), doplněnou odkazy na majetkové poměry jejích příbuzných a reprodukcemi jejich znaků. Je zajímavé, že prostřednictvím její dcery, kněžny Anny Gabriely z Wrede, byla spřízněna i s habsbursko-lotrinskou rodinou, jelikož byla druhou ženou arciknížete Rudolfa (1919–2010), nejmladšího syna císaře Karla I. (1887–1922), nadto hraběnčina vnučka Alexandra z Wrede si v roce 1998 vzala arciknížete Karla Petra z téhož rodu.

Wolfgang J. Brylla v článku *Zarys biografii i działalności wielopokoleniowej rodziny organmistrzowskiej Edelmannów z Gryfowa Śląskiego* (Nástin biografie a činnosti vícegenerační varhanářské rodiny Edelmannů z Gryfova Šlaského, s. 85–96) na základě dosud neznámých pramenů podal zajímavé informace o rodu, z jehož díla se bohužel žádný nástroj nedochoval.

Zajímavé téma otevřel Stanisław Firzst ve studii *Jeleniogórskie bielarnie w świetle źródeł historycznych i badań archeologicznych* (Jelenohorská bělidla ve světle historických pramenů a archeologických výzkumů, s. 97–118). Výrobou kvalitně vyběleného plátna byla Jelení Hora v 17. a 18. století proslulá po celé Evropě. Jedno z bělidel, zachycené na výřezu veduty Jelení Hory od Friedricha B. Wenera na obálce sborníku, se nacházelo v ulici Podwale, v jeho budově donedávna sídlil okresní archiv. Nedávné archeologické nálezy prokázaly kamenné studny, poskytující dostatek čisté vody říčního původu.

Krzysztof A. Kuczyński a Janusz Skowroński se ve studii *Muzeum Gerharta Hauptmanna w Erkner k. Berlina nie było pierwsze* (Muzeum Gerharta Hauptmanna v Erkneru u Berlína nebylo prvním, s. 119–128) zabývají genezí literárního archivu známého laureáta Nobelovy ceny – do Erkneru byl přestěhován až v roce 1982.

Ivo Łaborewicz ve své práci *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Jeleniej Górze 1947–1948 i jego członkowie* (Společnost přátel vědy v Jelení Hoře v letech 1947–1948 a její členové, s. 129–176) se se svědomitostí sobě vlastní vypořádává s omyly svých předchůdců a představuje sice krátké, přesto pro toto město velmi významné působení této společnosti, spolu s medailonky všech zasloužilých členů. Na Łaborewiczovo zpracování navázal Jarosław

Witkowski – při příležitosti blížícího se kulatého jubilea vyličil *Pięćdziesiąt lat Kar-konoskiego Towarzystwa Naukowego 1973–2023* (Padesát let Krkonošské vědecké společnosti 1973–2023, s. 175–190). Po roce 1990 má spolek, jehož předsedou je prof. dr. Jarosław Witkowski a jednatelem Ivo Łaborewicz, výrazné finanční problémy a zaznamenává výrazný pokles členů (míval přes 200, aktuálně 24). Je také zřejmé, že tlak vyvíjený na mladé vědecké pracovníky, aby publikovali ve světových vydavatelstvích, nepřispívá k popularizaci badatelských výsledků na regionální úrovni. Pokud se něco zásadně nezmění, odhaduje autor, že KTN má před sebou maximálně pět až deset let života.

Z drobných materiálových a pramen-ných prací vybíráme zajímavý příspěvek Tomasze Rzeczyckého *Rzekomy cud w kościele przy ul. 1 Maja w Jeleniej Górze w marcu 1950 roku* (Údajný zázrak v kostele na ulici 1. května v Jelení Hoře v březnu 1950, s. 206–208). V letech 1946–1952 se mělo v Polsku odehrát 313 zázračných událostí, nejvíce jich bylo v letech 1949 až 1950. Úřední zpráva o té jelenohorské je uložena v Institutu paměti národa ve Varšavě a sděluje, že 16. března 1950 odpoledne v posádkovém kostele mělo na obraze Panny Marie mrkat její levé oko. Zvěst se rychle rozšířila a nával lidí do kostela rozbil lavice a také oltář, na němž visel obraz. Druhý den se zjevení opakovalo, dvě děti a jedna těhotná žena musely být převezeny do nemocnice. O nastalém vyšetřování orgány Bezpečnosti nemáme informace.

Vzpomínkou je článek bývalého foto-reportéra a redaktora Zbigniewa Adam-ského *Po II wojnie światowej trzecia na Dol-nym Śląsku gazeta zakładowa „Wspólny cel” ZWCH „Chemitex Celwiskoza” w Jeleniej Górze 1953–1989* (Závodní časopis „Wspólny cel” ZWCH Chemitex Celwiskoza

v Jelení Hoře, po druhé světové válce třetí v Dolním Slezsku, 1953–1989, s. 209–225). Tento podnikový časopis jako orgán PZPR, odborů a ředitelství tehdejších Závodů celulózy a umělých vláken Klementa Gott-walda [!] v Jelení Hoře byl vydáván nej-dříve jako týdeník, posléze jako čtyřstrán-kový desetideník. Autor přináší řadu cenných informací, které by jinak zmizely, časopis již zaniklého národního podniku byl uložen v pobočce Státního archivu v Je-lení Hoře.

Neúnavný Stanisław Firszt se na s. 226–230 opět věnuje výsledkům pátrání po rozchvácených schaffgotschovských sbírkách z jejich teplického paláce a na s. 249–250 cituje zápisky první poválečné jelenohorské archivářky Eugenie Trillerové o hledání ztraceného meče Boleslava Kři-voústého, původně umístěného v tamní radnici. Krzysztof A. Kuczyński a Janusz Skowroński zprostředkovali vyprávění o Anje Hauptmannové, vnučce laureáta Nobelovy ceny (s. 251–256).

Ve *Zprávách* se zastavíme u výroční zprávy o činnosti Státního archivu, po-bočka v Jelení Hoře (s. 257–261), z pera jeho vedoucího Ivo Łaborewicze. V roce 2022 přijala 21 118 aktových jednotek v rozsahu 84,34 bm. Z nových přírůstků bylo zpracováno 10 archivních fondů, čí-tajících 23,15 bm. Až do stupně inventáře bylo zpracováno 56,40 bm. Na konci roku archiv pečoval o 889 fondů o rozsahu 3 195 bm, knihovna obsahovala 11 209 svazků. Archivní dohled archiv vykonával u 92 in-stitucí, proběhlo u nich 23 kontrol a 42 expertízy. Dosud nepřevzato je 906,75 bm archiválií. Badatelů bylo zaznamenáno 135. Archiv se podílel na šesti výstavách a ve svém sídle uspořádal deset archivních lekcí pro 269 účastníků. Působí v něm devět zaměstnanců, z toho šest odbor-ných. Vystoupili s referáty na patnácti

konferencích, uvedli řadu přednášek a otiskli 41 článků. Archiv vydal 54. svazek *Roczniku Jeleniogórskiego*, edici *Osiemnas-towieczny receptariusz z Jeleniej Góry* od Ch. J. Preidla a publikaci k výstavě *Ratusze w cieniu Karkonoszy*.

Medailon *Hauptmannowskie fascynacje łódzkiego jeleniogórzanina* (Hauptmannovské fascinace Jelenohořana z Lodže, s. 262–273) připravil k 75. narozeninám významného slezského germanisty prof. Krzysztofa K. Kuczyńskiego Janusz Skowroński, ředitel muzea Gerharta Hauptmanna v Jelení Hoře – Jagniątkově. Vzdal mu v něm hold za vědeckou a popularizační práci o životě a díle obou bratrů, Carla a Gerharta Hauptmannových, i díky za neutuchající podporu muzejních sbírek a aktivit.

Objevitelský ráz nemá příspěvek Józefa Hanusiaka s názvem *Szlakiem jeleniogórskich kościołów różnych wyznań* (Po stopách kostelů různých vyznání v Jelení Hoře, s. 274–288), přesto nepostrádá zajímavosti. Jde o průvodce turistů na tematických vycházkách, organizovaných v letech 2021 a 2022 Společností přátel Jelení Hory, doplněný fotografiemi, literaturou a podrobnými kontakty na všech dvacet šest svatoštánků.

V oddíle recenzí se objevila podrobná zpráva o výstavním katalogu *Opevněná krajina. Lidé ve východních Krkonoších 1938*. Praha 2021, připravená Ivo Łaborewiczem (s. 335–338), mj. upozorňujícím, že byly opomenuty důležité prameny z druhé strany Krkonoš. Do recenze 35. svazku ročenky *Z Českého ráje a Podkrkonoší* od téhož autora (s. 345–347) se vloudilo několik překlepů v českých slovech: namísto

Stanislava Kasíka tu máme Kosíka, místo Jana Prostředníka Postředníka, místo ulicích ulivích, místo souborů soubprů a namísto Roberta Kvačka čteme Kovačka. Ty však nikterak neubírají na hodnotě jelenohorského sborníku, jež je tradičně vysoká.

Zajímavě sestavené *Kalendarium wybranych wydarzeń w 2022 roku* (Kalendář vybraných událostí v roce 2022) od Krzysztofa Tęczy (s. 348–369) je sestaveno po jednotlivých měsících a dnech a doplněno řadou obrázků zmíněných událostí.

Všechny studie a materiály jsou opatřeny resumé v jazyce anglickém, českém a německém. Sborník jistě bude cenným přírůstkem v knihovnách všech institucí i jednotlivců – milovníků Krkonoš, protože se úspěšně daří zachovávat jeho populárně vědecký charakter a propojení se současností, takže si v něm najde opravdu každý, co ho zajímá. K dispozici zájemcům je i v elektronické podobě, například na archivním webu <https://www.wroclaw.ap.gov.pl/rocznik-jeleniogorski-tom-55-2023>.

Ivo Navrátil

JAKUBEC, Pavel, red. *Lomnice nad Popelkou: historie školství. Lomnice nad Popelkou, 2022, 317 s.*

Dějiny školství, resp. šířeji definované dějiny vzdělanosti, jsou samostatným vědním oborem, ale jeho ohlas v širší veřejnosti není bohužel příliš velký.¹ Větší odezvu má mezi představiteli příbuzných historických oborů a také u studentů pedagogicky zaměřených disciplín (v posledním případě se bohužel často jedná jen

¹ Tomuto oboru se dokonce v České republice stále nedostává náležité pozornosti, což vyniká zejména při srovnání s jinými evropskými státy či USA. Srov. NOVOTNÝ, Miroslav (ed.). *Velké dějiny zemí Koruny české, tematická řada. Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 13–15.

o povinně vynucenou pozornost). Lépe si u čtenářů vedou dějiny konkrétních škol v jednotlivých obcích i širších regionech, kde tyto pedagogické ústavy rozvíjejí, či rozvíjely svou činnost. Hlásí se k nim bývalí i současní žáci a studenti a čtenáři pak v těchto pracích hledají své předky, příbuzné a známé. O to větší zodpovědnost spočívá na autorech publikací mapujících historii takových institucí, protože pociťují velkou zodpovědnost ke čtenářům a ocitají se de facto pod značnou společenskou kontrolou. Autoři přistupují k takovým tématům po mnohaletých studiích v knihovnách a archivech a ke slovu přichází často i metody *oral history*, tedy hledání a dotazování mezi pamětníky. Takový byl i přístup autorského kolektivu recenzované knihy, impozantního svazku zachycujícího dějiny všech škol v Lomnici nad Popelkou, které se proměňovaly spolu s měnícím se časem.

Knihu otevírá prolog zasvěcený výstavbě Masarykových škol, komplexu, jenž je dosud výraznou a nepřehlédnutelnou dominantou města. Potřeba nové budovy vyvstala už na sklonku 19. století, kdy v Lomnici vznikla (jako první v celém politickém okrese Semily) dívčí měšťanská škola. Zrod ideje na pořízení důstojné stavby provázely četné rozbroje. Nepanovala shoda ani o místě stavební parcely, závažným narušením plánů se stala první světová válka i nepřítel utěšená ekonomická situace ve městě ve dvacátých letech 20. století, následná hospodářská krize a poté i pokles počtu žáků,² takže grandiózní projekt se jevil jako těžko realizovatelný. Nakonec se dobrá věc podařila, výstavba započala v červnu roku 1930 a slavnostní otevření se konalo ve výročí vzniku republiky – 28. října 1932. Dokončení tak rozsáhlého díla v průběhu 27 měsíců je počinem, o němž se nám v naší současnosti ani nesní. Autoři pochopitelně nemohli pominout popis slavnosti otevření škol, kde se místní obyvatelé mohli těšit z účasti představitelů místního, okresního i celozemského veřejného života. Škoda jen, že při zmínce o projevu zemského školního inspektora Vojty Beneše (s. 15), není uvedeno, že to byl nejen bratr pozdějšího prezidenta Edvarda Beneše, ale také přední představitel pedagogické vědy.

Mohutný školní komplex se stal centrem vzdělávání a výchovy dětí od svého vzniku až po současnost. Proto mu autoři také věnují největší pozornost, pasáže o „základní škole T. G. Masaryka“ tvoří téměř třetinu knihy (s. 18–127), úvodních deset stran z toho pojednává o pedagogických ústavech před vystavěním této mo-

² Domnívám se, že by čtenáři uvítali i analýzu, proč k takovému propadu dětské populace v dané době došlo – nižší natalita, stěhování do jiných lokalit?

derní budovy. Historie lomnického školství se totiž počíná už od druhé poloviny 16. století, v éře rozkvětu českého městského humanistického vzdělávání. Kantori 17. a 18. století vynikali i svým hudebním nadáním, které naplno rozvinul v první polovině 19. věku především František Ferdinand Doubravský, výborný učitel i muzikant. Naproti tomu jeden z vyučujících druhé poloviny 17. století byl kárán pro hraní po hospodách na pohřebch. Není pochyb o tom, že mu tato činnost vynášela víc, než vždy bédné učitelské odměny a podobné počínání nebylo v té době výjimkou ani v jiných lokalitách...

K zásadní proměně pedagogických institucí všech stupňů dochází od poloviny 19. století. Jedná se nejen o modernizaci, ale i o zákony podložené vyučováním v obou zemských jazycích (němčině i češtině). Rozkvět škol s českým vyučovacím jazykem od nejnižších po nejvyšší vyvrcholil v roce 1882 rozdělením pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity na část českou a německou.³ Pro nižší vzdělávací stupně byl podstatný zákon ze 14. května 1869, tzv. Hasnerův zákon, který zaváděl obecnou a měšťanskou školu, povinnou osmiletou školní docházku, učitelské ústavy pro edukaci budoucích pedagogů aj.⁴ Školská soustava vytyčená v druhé polovině 19. století přetrvala bez větších změn až do poloviny 20. věku (s výjimkou let druhé světové války), aby poté, po roce 1948, nastala doslova reformní smršť, která se přenesla i do období po roce 1989. Změny ve škol-

ství po sametové revoluci byly sice vedeny snahou napravit omyly a škody minulé éry, ale bohužel mnohé z nich postrádaly pevnou koncepci. To platí jak pro úpravy „vnější“ podoby pedagogických ústavů, tak pro náplň učiva, učební metody či kompetence vyučujících i žáků.

Autoři recenzované publikace postupně líčí jednotlivé školy (zvláště chlapecké a zvláště dívčí, stejně tak separátně pojednávají o školách obecných a měšťanských) v Masarykově komplexu,⁵ vyzdvihují činnost zasloužilých učitelů, ale věnují se i kulturním produkcím, pěveckému sboru. Neopomíjejí ani důležité zmínky o tehdy život ohrožujících epidemiích – spalniček, spály a záškrtu, které vedly k dočasnému uzavírání škol, či připomínají nelehký úděl dětí ze sociálně slabých rodin. Dramatické změny konce třicátých let 20. století se pochopitelně nevyhnuly ani lomnickým školám. V roce 1943 zahájilo svou činnost Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, které pořádalo kulturní a sportovní akce a ve školách se usídlili i chlapci z Hitlerjugend. Poklidný vývoj nebyl dopřán celé společnosti a školám především ani po roce 1945. Dochází sice k modernizaci odrážející obecné unifikační tendence, odstranění separátního vyučování chlapců a dívek (1952–1953), ale ideologizace výuky charakteristická pro válečné časy pokračovala nadále, byť v jiném duchu. Jistě příznačným momentem (či spíše mementem) musel být projev ředitele tur-

³ Srov. HAVRÁNEK, Jan (red.). *Dějiny Univerzity Karlovy III, 1802–1918*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, s. 183–188. Teologická fakulta byla rozdělena až v roce 1891 (Tamtéž, s. 207).

⁴ Tato právní norma se nazývala Hasnerovým zákonem (podle tehdejšího ministra školství). Podobně převratná byla předchozí reforma středního školství z let 1848–1849, nazývaná podle jejích tvůrců – tzv. Exner-Bonitzova.

⁵ K přehledné orientaci čtenářů doprovází výkladový text pečlivě sestavené tabulky mapující měnící se názvy škol a evidující jejich ředitele i zástupce pedagogického sboru (to platí pro všechny kapitoly knihy).

novského gymnázia Ransdorfa, který v Se-milech „přesvědčivě dokázal“ shromáždě-nému učitelstvu, že TGM byl „třídním ne-přítelem dělnictva“ (s. 49) a není třeba příliš zdůrazňovat, že jméno prezidenta Osvoboditele se k názvu lomnického ústavu už nehodilo. Přehled vývoje peda-gogických institucí v někdejších Masary-kových školách končí dějinami „základky“ v letech 1960–1989 (s přesahem do let de-vadesátých). Velmi dobrým nápadem je kapitola výmluvně nazvaná „Současná škola pohledem zevnitř“ (s. 101–127) s upřesňujícím podtitulem „cesta od jednot-ných osnov ke školnímu vzdělávacímu pro-gramu“, která poskytuje plastický vhled do každodenního života učitelů a žáků. Ne-jsou zde opomenuty ani mimoškolní akti-vity: pěvecký sbor, literární exkurze, spor-tovní dny atd. Obávám se jen, aby až bude kniha o lomnickém školství rozebrána, ne-musela být v dotisku tato kapitola do-plněna o další inovaci pedagogických po-stupů.

Na pojednání o obecných (základních) a měšťanských školách navazují informace o předškolním vzdělávání (s. 128–161) a poté jsou líčeny naopak vyšší školy a uči-liště, z nichž některé jsou přímo regionál-ním specifkem. Mezi ně jistě patří Od-borná škola tkalcovská (s. 162–180), u jejíhož zrodu stál už na počátku šedesá-tých let 19. století Vincenc Mastný, který dokonce podpořil její vznik i nadací. Ústav se nesetkal s podporou lomnické radnice a pochopením místních mladočechů, a tak byla škola v roce 1894 přestěhovaná do Rychnova nad Kněžnou. O její návrat do Lomnice se nezasloužil nikdo menší než

zdejší poslanec Říšské rady JUDr. Karel Kramář. Tkalcovská škola s bohatou prak-tickou výukou pak fungovala od školního roku 1897/1898 až do června roku 1934. Ačkoliv byl textilní průmysl v Podkrkonoší profilovým odvětvím, bylo třeba vzdělávat i budoucí představitele jiných továrních profesí a řemeslníky. O ty se od roku 1889 starala Průmyslová škola pokračovací, která v následujících desetiletích prošla četnými proměnami, až se po roce 1948 transformovala v učňovskou školu, kde se připravovali na budoucí povolání truhláři, pekaři, cukráři a krejčí, samozřejmě zde byli zastoupeni učňové i učnice (s. 182–193). Čas oponou trhnul... a po roce 1989 se už pouhé vzdělávání v učebních oborech stalo pro novou dobu málo „pokrokovým“, a tak postupně všude místo učňovských vznikaly školy „střední“, kde se i rozšiřo-valo spektrum oborů zakončených matu-ritou. Analogicky tomu bylo i v Lomnici nad Popelkou.⁶

Školám pro odborné vzdělávání dívek je věnována také náležitá pozornost (s. 202–217) a čtenáře možná překvapí, že speciální dívčí odborná škola fungovala v Lomnici až do roku 1973, tedy v časech už obecné koedukované výchovy. Pozor-nost je dále věnována Základní odborné škole rolnické působící mezi lety 1912–1951 (i její názvy se proměňovaly) a Zá-kladní odborné škole zahradnické fungu-jící od roku 1943 do počátku padesátých let a její jepičí život byl ještě provázen ad-ministrativními změnami.⁷ Obsáhlejší ka-pitola je zasvěcena lesnickému učilišti (s. 228–257), které vzniklo v roce 1963 a fungovalo v následujících čtyřiceti le-

⁶ Přehled dílčích proměn této školy lze zjistit z podrobného výčtu v pozn. č. 4 na s. 194 recenzované pub-likace.

⁷ Kromě toho, jak autoři uvádějí, se k této škole zachovalo jen málo pramenů.

tech. Tento ústav připravoval nejen budoucí ochránce zeleného bohatství, ale proslul i svým trubačským souborem navazujícím na dávné tradice vnesené do Čech už na přelomu 17. a 18. století hrabětem Františkem Antonínem Šporkem. Krásně dokládá proslulost tohoto hudebního souboru výrok stojící v záhlaví kapitoly: „*Lesáci*“ prostě patřili po čtyři desítky let k Lomnici stejně jako suchary či skokanské můstky“ (s. 228).

Publikaci zakončují vyprávění o školách v připojených obcích – Košově „na konci světa“ (s. 258–273), Rváčově (s. 274–297) a Želechách (s. 275–309). Školy prosperovaly od sedmdesátých let 19. století, doklady o působení učitele ve Rváčově pocházejí dokonce už z roku 1807. Všechny stihl smutný osud venkovských malotřídek, které navzdory tomu, že jejich škamanami prošlo s úspěchem množství zdejších dětí, byly postupně zrušeny pro nedostatek dorostu. Košovská už v roce 1953, rváčovská v roce 1975, jen v devadesátých letech ožila jako stacionář pro děti s kombinovanými vadami, konečně želechovská ukončila své působení v roce 1962. Samotný závěr knihy náleží zmínce o zvláštní škole, nyní Základní škole speciální (s. 313–317).

Autoři recenzované publikace čerpali z celé řady zdrojů: rozmanitých archivních pramenů, obecních a školních kronik, zákoníků, novin, časopisů i internetových informací, regionální literatury; méně už je zastoupena odborná historická produkce obecnějšího záběru. Díky tomu, že v knize jsou zmapovány osudy všech lomnických škol vzniklých, či zase zaniklých v průběhu věků, získá čtenář plastický obraz o četných proměnách českého škol-

ství, což dokumentují už na první pohled měnící se názvy pedagogických ústavů. Proměňovala se délka doby studií a samozřejmě i jejich náplň a především v závislosti na právě panujícím „společenském řádu“ ideová orientace učiva. V daném kontextu je možné aplikovat dávnou sentenci vztahující se k dějinám církve – *ecclesia semper reformanda* – i na školu: *schola semper reformanda*. Tedy v poněkud přeneseném významu latinského rčení platilo a platí, že škola se stále proměňuje a přetváří, ovšem vždy k obrazu a potřebám vládců tohoto světa, protože výchova dětí předurčeným směrem se zdá být zárukou „správného“ směřování obyvatel. Už Marii Terezii se připisuje výrok, že škola je „*politicum*“, výrok, jenž platí až do naší současnosti. Není třeba zdůrazňovat, že ne všechny reformy jsou ku prospěchu věci a především časté a překotné změny školám více škodí, než prospívají.

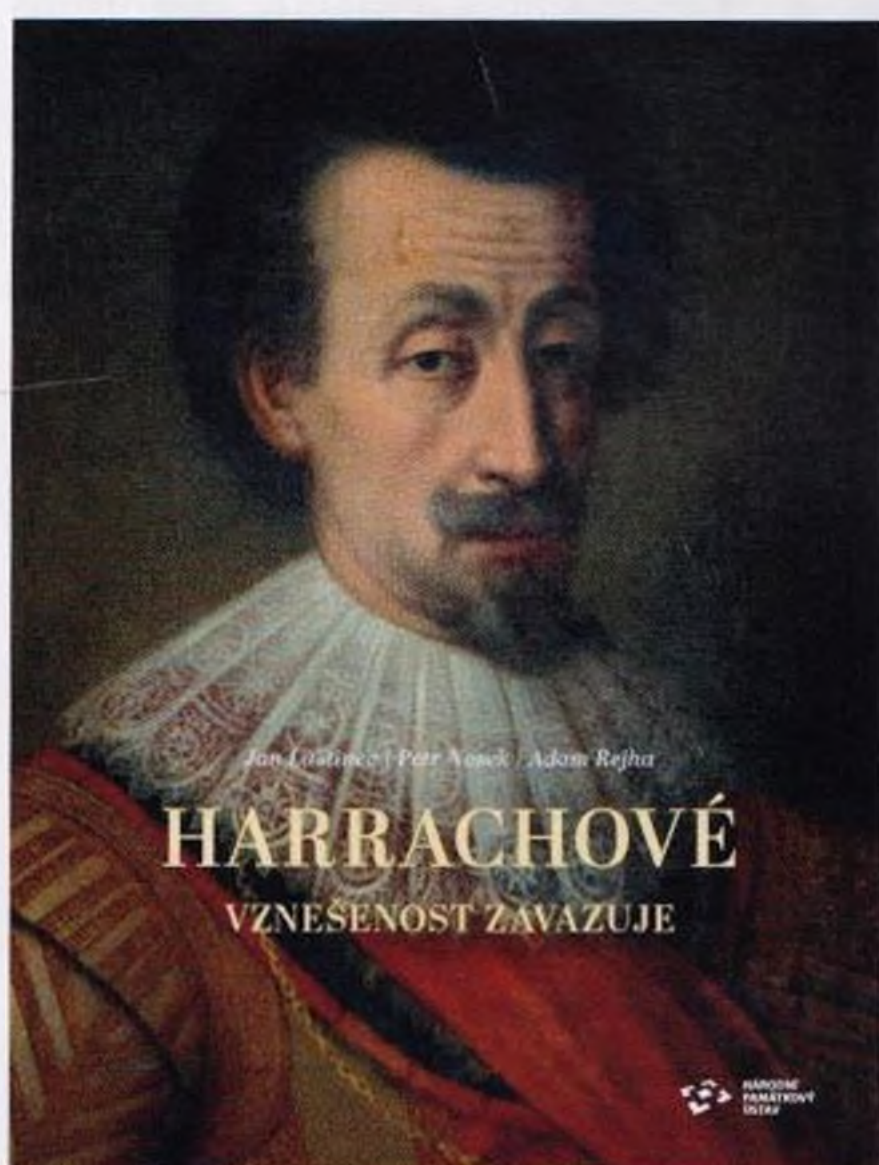
Jeden z nejznámějších žijících někdejších frekventantů školy v Lomnici nad Popelkou, spisovatel Jaroslav Rudiš, ve své knížce *Návod k použití železnice*, adoruje lomnické nádraží jako střed světa (či alespoň Evropy), když dokládá, jak se právě odsud lze po kolejích vydat (samozřejmě s přestupy) prakticky kamkoliv.⁸ Podobně i zdejší školy byly a jsou jistě podobně vhodnou základnou pro další rozlet absolventů do světa učeného. Vyprávění o jejich minulosti i přítomnosti nepochybně osloví značné množství čtenářů. Graficky krásně vypravená publikace, vybavená množstvím pečlivě vybraných dobových fotografií, dokumentujících jak stavby, tak samotnou výuku, je četbou pěknou i poučnou, ale ne lehkou. Těmito slovy nechci její význam zlehčovat, jen poukazuji na

⁸ RUDIŠ, Jaroslav. *Návod k použití železnice*. Překlad Michaela Škultéty. Praha: Labyrint, 2023.

značnou hmotnost knihy. Zvláštní poděkování patří všem, kdo se na knize pod vedením Pavla Jakubce podíleli a podařilo se jim poskládat barvitou mozaiku na podkladě řady rozptýlených a často obtížně dohledatelných zdrojů.⁹

Ivana Čornejová

LUŠTINEC, Jan – NOSEK, Petr – REJHA, Adam. *Harrachové: vznešenost zavazuje*. Sychrov: Národní památkový ústav, 2023, 203 s.

Harrachové, rod, který svým významem zanechal hlubokou stopu v dějinách nejenom českých, ale i rakouských zemí, stál po řadu let, až na několik čestných výjimek, na okraji badatelského zájmu. Změna nastala minulý rok, kdy se rod Har-

rachů stal záměrem projektu *Po stopách šlechtických rodů*, pořádaného Národním památkovým ústavem. Jedním z hlavních výstupů projektu, kromě mnoha přednášek a kulturních akcí, byla právě i zde uváděná publikace.

Trojčlenný autorský kolektiv čekal vskutku nelehký úkol – shrnout na zhruba 200 stranách historii rodu od jeho počátků v druhé polovině 13. století až do roku 1945. Autoři se rozhodli přistoupit k tématu koncepcí sledující představitele tzv. *jilemnické*, nebo také *pruggské* rodové větve, jejichž osudy jsou představovány jednotlivými medailony. Shrnuty jsou tak osudy: Leonarda I., II., III., a IV., Karla I., Arnošta Vojtěcha, Otty Bedřicha, Ferdinanda Bonaventury I., Aloise Tomáše Raimunda, Bedřicha Augusta, Arnošta Quida, Jana Nepomuka Arnošta, Františka Arnošta, Jana Nepomuka, Otty Jana Nepomuka a Jana Nepomuka Antonína. Po vylíčení osudů *jilemnické* rodové větve následují ještě tři medailony shrnující životy členů rodu působících na moravských rodových državách, jmenovitě Marie Walburgy, Alfréda a Františka Marii Alfréda. Kromě životopisných dat se autoři u jednotlivých představitelů rodu zabývají také otázkami pozemkové držby, rozvoje regionálního hospodářství, umění, podpory národně-obrozeneckých snah a dalších témat. Životy jednotlivých "protagonistů" jsou také vhodně zasazeny do širšího dobového kontextu.

Publikace je svou textovou kvalitou na vysoké úrovni. Jednotlivé medailony jsou čtivé, přehledné a především věcné, tudíž nezahlcují čtenáře přehnaně podrobnými

⁹ Jsem si vědoma toho, že publikace o lomnickém školství je koncipována jako týmová práce, nyní tak žádaná „kolektivní monografie“. Přesto se domnívám, že by bylo lepší, kdyby byli aspoň v tiráži přizváni jednotliví autoři a autorky jmenovitě ke svému dílu.

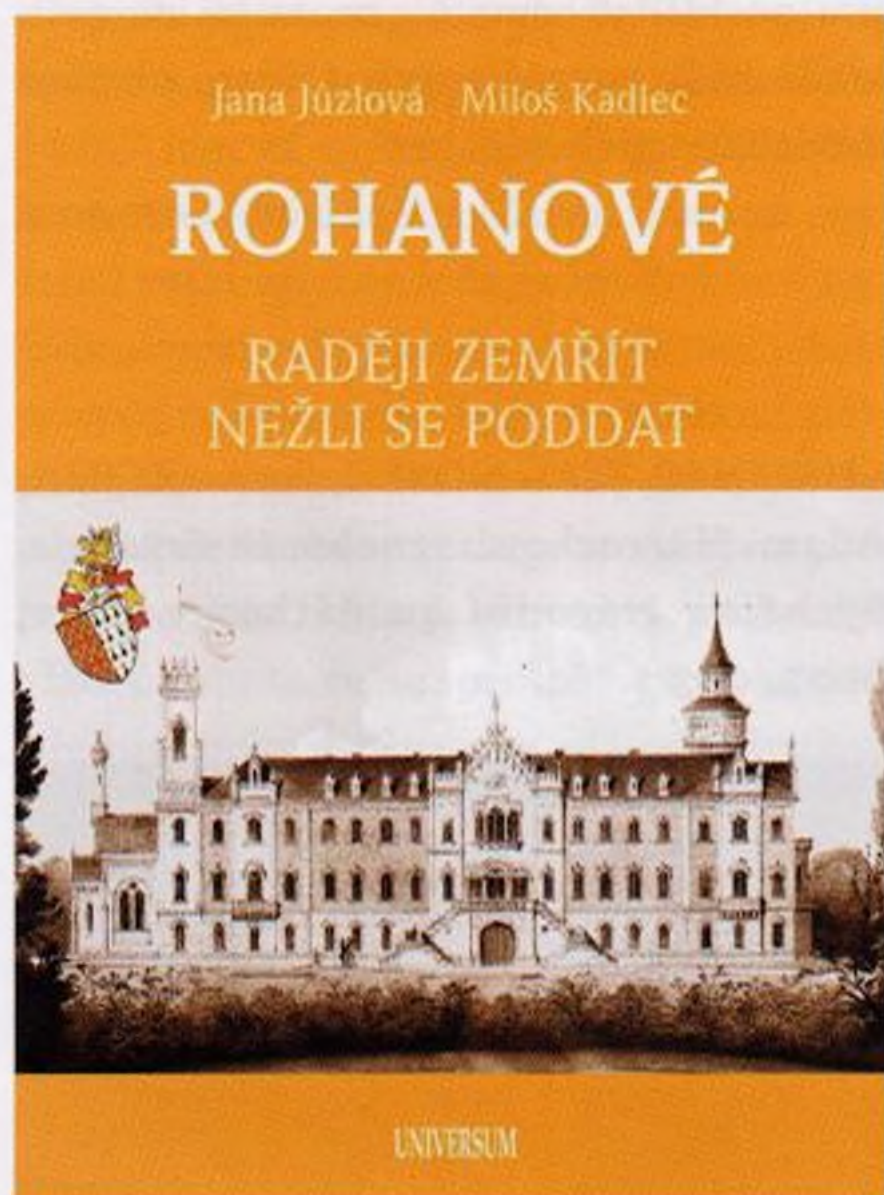
fakty. Předkládané informace jsou doplněny mnoha odkazy na odbornou literaturu české i zahraniční provenience, stejně jako na použité archivní prameny a edice. Kromě nich je text doplněn i o bohatý soubor dobových vyobrazení a fotografií, převážně ze sbírek Národního památkového ústavu. Vítaným doplňkem je rovněž volně přiložený zjednodušený rozrod rodu, který dopomáhá k čtenářově orientaci v rodinných vztazích Harrachů.

Je však nutné zmínit i některé vady na kráse jinak velmi chvályhodné knihy, se kterými jsem se při čtení setkal, a které dle mého názoru pramení převážně z krátkého časového úseku, ve kterém měla být publikace zpracována – autoři měli totiž na vytyčený cíl pouze jeden rok. Například ve zmiňovaném rozrodu Harrachů je uvedeno jméno Františka Albrechta jako František Vojtěch. Dále zamrzí, že kapitola o Janu Nepomukovi je svou koncepcí i názvy jednotlivých podkapitol v podstatě totožná s publikací, která o hraběti vyšla v roce 2018, a to až do roviny jednotlivých odstavců. Zaujatý čtenář, který má již knihu o Janu Nepomukovi ve své knihovně, se zde bohužel mnoho nových informací o tomto šlechtici nedozví, což je ohromná škoda, jelikož právě zmiňovanému hraběti je v nové publikaci věnováno nejvíce prostoru. V závěrečném seznamu použité literatury chybí seznam archivních pramenů, na které je v textu odkazováno.

I přes tyto nedostatky se však jedná o velmi kvalitní publikaci shrnující široké veřejnosti doposud méně známé šlechtické osudy a kniha v tomto ohledu dozajista poslouží jako kvalitní a podnětný odrazový můstek pro mnoho dalších výzkumů spojených s rodem Harrachů.

Ondřej Capoušek

JÚZLOVÁ, Jana – KADLEC, Miloš. *Rohanové. Raději zemřít nežli se poddat*. Praha: Euromedia Group, 2022, 183 s.

V roce 2022 vyšla u nakladatelství Universum, které spadá do společnosti Euromedia Group, a. s., první česká syntetizující práce zaměřená na šlechtický rod Rohanů pocházející z Francie. Někteří jeho členové přišli do Rakouského císařství několik let po vypuknutí Velké francouzské revoluce v roce 1789, později získali v Čechách inkolát a usídlili se zde.

První oddíl knihy se zabývá dějinami rodu. Kapitola o jeho počátcích je spojena s oblastí francouzské Bretaně a pozornost je věnována mj. genealogickým pověstem. Následují kapitoly věnované jednotlivým rohanským větvím ve Francii, a to Rohan-Gié, Rohan-Guémené, Rohan-Soubise a Rohan-Rochefort. Přestože se jedná převážně o soubor biogramů či kolektivních biogramů, kde je pozornost zaměřena zejména na rodinné a osobní vazby, nechybějí texty věnované zajímavým fenoménům spjatým s jednotlivými členy rodu.

Jako příklad může sloužit náhrdelníková aféra, kterou v románu *Královnin náhrdelník* literárně zpracoval Alexandr Dumas st. a která i díky tomu vstoupila do širokého kulturního povědomí. Český čtenář v tomto oddílu jistě ocení doplňující texty, které dějiny rodu zasazují do kontextu francouzských, resp. evropských dějin. Za všechny jmenujme náboženské války ve Francii a dění kolem Velké francouzské revoluce, jež byla důvodem emigrace příslušníků tohoto šlechtického rodu. Další dvě kapitoly jsou pak věnovány Rohanům na Sychrově a na Choustníku, přičemž pozornost je zaměřena zejména na sychrovskou větev. Nejvíce prostoru autoři věnovali knížeti Kamilovi (1800–1892), jenž držel panství a později velkostatek téměř půl století a jehož činnost se tak výrazně otiskla do podoby regionu. Druhou výraznou postavou je pak Alain (1893–1976), vnuk Kamilova synovce, kterému byl zámek s dalšími majetky v roce 1945 zkonfiskován. JUDr. Alain Rohan byl po druhé světové válce krátce vězněn a v létě 1945 odešel do rakouského exilu, kam se paralelně dostala i jeho žena Margarethe s dcerami. Dějiny choustnické větve jsou omezeny lety 1891 a 1946, resp. 1948, kdy poslední místní Rohanové emigrovali, resp. jim byl majetek zestátněn. Ačkoli jej v restituci získali zpět, do České republiky se již nevrátili.

Druhá část knihy je věnována místům, jež jsou s Rohany spojena, a to v Čechách, Francii a Rakousku. Nejvíce prostoru v tomto oddílu pochopitelně zaujímá sídelní zámek Sychrov, který dodnes nese novogotickou podobu, jejímž iniciátorem byl kníže Kamil. Nechybí zde informace o stavebním vývoji sídla, o zámeckém parku, osobnostech spojených s místem (zejména architekti Bernhard Grueber a Joseph Pruvot, zahradník Voj-

těch Mašek, řezbářská rodina Buškových, hudební skladatel Antonín Dvořák). Z českých lokalit je v publikaci kromě toho stručně pojednáno o několika dalších místech, zejména o těch, které dříve byly součástí panství Svijany a Semily. Opomenuty však nejsou ani Choustník, Řepín, Štířín, Lysá nad Labem, Český Dub, Lomnice nad Popelkou či Rohanský palác v Praze.

Řada fenoménů je prezentována velice detailně a precizní je i doprovodný obrazový materiál. Platí to zejména o problematice sychrovských Rohanů a samotném sídelním zámku. Zde se pochopitelně projevila erudice Miloše Kadlece, jehož profesní život je se zámkem Sychrov úzce spjat. Vlastní text knihy je na některých místech doplněn graficky odlišně vyvedenými oddíly, jež prohlubují danou problematiku. Zdařilá je také grafika a ocenit je třeba rodokmen, který usnadňuje orientaci v rodinných vztazích. Nechybí ani seznam pramenů a užité sekundární literatury. Na některé drobné chyby či nedostatky již upozornil Adam Rejha ve své recenzi otištěné v časopise *Od Ještěda k Troskám*.² Pečlivěji měla být provedena také jazyková korektura. Mezi osobnostmi, jež na Sychrově působily, by mohli autoři zmínit například Josefa Němečka (1824–1912), který působil na zámku v letech 1862–1873 jako dvorní kaplan a následně se stal farářem v Loukově, či Viléma Gablera (1821–1897), jenž pracoval v polovině 40. let 19. století jako vychovatel Arthura Rohana (1826–1885). Více pozornosti by si zasloužil svijanský zámek, který se se stal od roku 1820 sídlem vrchnostenské správy. Samostatná práce by samozřejmě mohla vzniknout o hospodaření Rohanů jako takovém, neboť je zmíněno jen okrajově, například v souvislosti s jednotlivými osobnostmi rodu či s konkrétními místy. Zajímavé by v tomto

kontextu bylo namátkou vysušení a zvonapuštění rybníka Žabakor, zalesnění osady Příhrazy, k němuž z vlasteneckých pohnutek nakonec nedošlo, či využití Žehrovské obory, o níž se v knize odstavec sice nachází, ale je velmi stručný.

Vzhledem k tomu, že rod Rohanů ovlivňoval některé oblasti v našem re-

gionu, jsou jeho stopy trvalou součástí řady míst v dnešním Libereckém kraji. Publikace přinášející informace o rodu Rohanů patří k tomu nejlepšímu, co Univerzum v rámci své řady o šlechtických rodech doposud vydalo.

Lenka Křížová